

T. XXI (2018) Z. 4 (52)
ISSN 1509-1074

ROCZNIK
HISTORII PRASY POLSKIEJ

Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny
(1940–1942) and the underground
press of the Democratic Party
in Cracow: Problems of the war
and occupation and visions
of the political system of
post-war Poland

**„Jutro Polski. Biuletyn
Informacyjny” (1940–1942)
na tle konspiracyjnej prasy
Stronnictwa Demokratycznego
w Krakowie: problematyka
wojenno-okupacyjna
i prospektywna**

Instytut Politologii
Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN
ul. Podchorążych 2
PL 30-084 Kraków

**Ewa
FOGELZANG-ADLER**

e-mail: ewa.fogelzang-adler@up.krakow.pl
<https://orcid.org/0000-0002-7174-3405>

KEY WORDS:

Polish underground press during World War II,
party political press, the Democratic Party,
visions of Poland's post-war political system

SŁOWA KLUCZOWE:

„Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny”, prasa konspiracyjna,
Stronnictwo Demokratyczne „Prostokąt”, wojna, okupacja,
ustrój państwa, bezpieczeństwo powojennej Polski

ABSTRACT

This article is a contribution to the history
of underground Polish press in 1939–1945.

It is concerned with the main problems
discussed in the periodical *Jutro Polski. Biuletyn
Informacyjny* [*Poland's Tomorrow: Information
Bulletin*] issued by the Democratic Party
— The Rectangle. Published two-three times
a week over the period 1940–1942,
it informed its readers about the situation
at the battle fronts, the latest in international
politics and current events in Poland; it also
featured articles debating the problem
of Poland's post-war political system.

ABSTRAKT

Artykuł stanowi przyczynek do badań nad dziejami
konspiracyjnej prasy polskiej lat 1939–1945. Dotyczy
głównych kręgów tematycznych występujących
w piśmie wydawanym w Krakowie przez Stronnictwo
Demokratyczne „Prostokąt”. „Jutro Polski. Biuletyn
Informacyjny” ukazywało się w latach 1940–1942,
dwa — trzy razy w tygodniu, jako gazeta o charakterze
informacyjno-programowym. Na jego zawartość składały
się interesująco zredagowane wypowiedzi i komunikaty
o sytuacji na frontach walk, relacje z wydarzeń
rozgrywających się na arenie międzynarodowej, różnorodne
doniesienia z okupowanego kraju, publicystyka programowa
zawierająca wizję ustrojową przyszłej Polski.

Streszczenie

Wśród zróżnicowanej prasy wydawanej w latach II wojny światowej przez Stronnictwo Demokratyczne „Prostokąt” w Krakowie znalazło się „Jutro Polski”, podtytuł: „Biuletyn Informacyjny”, niemal niedostrzeżone w dotychczasowej literaturze przedmiotu. Ukazywało się w latach 1940–1942, nieregularnie, dwa – trzy razy w tygodniu, w formie powielanej. Na jego zawartość składały się: wiadomości z frontów walk, relacje z wydarzeń międzynarodowych, informacje z kraju, komentarze polityczne, artykuły programowe. Dotyczyły one w przeważającej mierze (dwie trzecie ogółu wypowiedzi) problematyki bieżącej, wojenno-okupacyjnej. Jedną trzecią zajęły rozważania programowe, odnoszące się głównie do zagadnień ustrojowych powojennej Polski, bezpieczeństwa obywateli, jej miejsca w nowym łańdzu europejskim. Do prezentacji wskazanych kręgów tematycznych wykorzystane zostały zarówno stałe działy, jak i samoistne artykuły problemowe. Przyszłe państwo — rozległe terytorialnie, z utrzymaną granicą wschodnią sprzed września 1939 r., przesuniętą na korzyść Polski granicą zachodnią, szerokim dostępem do morza, miało być w pełni demokratyczne, gwarantujące swobodny rozwój obywateli. Jako jeden z członków konfederacji (federacji) środkowoeuropejskiej odgrywałoby ważną rolę w tej części kontynentu.

Krakowski Okręg Stronnictwa Demokratycznego prowadził rozległą działalność prasową¹. Wydawał w latach II wojny światowej kilkanaście tytułów pism². Wyprzedzał pod tym względem ośrodek warszawski SD, opracowujący główne organy „Prostokąta”, następnie Stronnictwa Polskiej Demokracji (SPD) i Ruchu Młodej Demokracji (RMD)³. Posiadał prasę zróżnicowaną pod względem okresu wydawa-

¹ W artykule podjęta została próba wyodrębnienia i scharakteryzowania podstawowych kręgów tematycznych wypełniających łamy „Jutra Polski. Biuletynu Informacyjnego” — wydawanego w latach 1940–1942 przez Stronnictwo Demokratyczne „Prostokąt” w Krakowie, poza Jerzym Jarowieckim niemal niedostrzeżonego w opracowaniach prasy konspiracyjnej. Por. J. Jarowiecki, E. Wójcik, G. Wrona, *Bibliografia opracowań prasy ukazującej się w Polsce w latach 1939–1945*. Cz. I: *Publikacje z lat 1944–1981*, Kraków 1992; Cz. II: *Publikacje z lat 1981–1997*, Kraków 1999. Na jego zawartość składała się głównie problematyka wojenno-okupacyjna (około 70–80 proc. treści), ale ważne miejsce zajmowały również zagadnienia prospektywne (około 20–30 proc. treści), związane przede wszystkim z ustrojem i bezpieczeństwem przyszłej Polski oraz jej rolą w powojennej Europie. Dotychczas nie stanowiło obiektu odrębnych badań, wspominano o nim sporadycznie, w kilkunastu lub kilkudziesięciowersowych wzmiankach, przy okazji podejmowania szerszych rozważań. Posługując się jakościową metodą analizy treści badaniami objęto wszystkie zachowane w zbiorach publicznych numery — 54 (220 stron).

² Jerzy Jarowiecki odnotował, że ugrupowania demokratyczne: Stronnictwo Demokratyczne (SD), Stronnictwo Polskiej Demokracji (SPD), Zjednoczenie Demokratyczne (ZD) wydawały w Krakowie 17 tytułów. Zob. *Tabela nr 5. Zestawienie ilościowe prasy konspiracyjnej podziemnego Krakowa według kierunków politycznych i organizacyjno-ideowych oraz wojskowych*, [w:] J. Jarowiecki, *Konspiracyjna prasa w Krakowie w latach okupacji hitlerowskiej 1939–1945*, Kraków 1980, s. 60. Kazimierz Przybysz podał, że działacze krakowscy SD w różnych latach okupacji wydawali 12 tytułów prasy konspiracyjnej. Por. K. Przybysz, *Partie polityczne Polski Podziemnej 1939–1945*, Warszawa 2006, s. 169.

³ Na zjeździe konspiracyjnych działaczy, który odbył się w Warszawie 4 lipca 1943 r. ze Stronnictwa Demokratycznego „Prostokąt” (SD „Prostokąt”) wyodrębniło się Stronnictwo Polskiej Demokracji (SPD). Wcześniej grupa rozłamowa występowała pod nazwą Polska Organizacja Demokratyczna (POD). Szerzej na ten temat: H. Wośński, *Stronnictwo Demokratyczne w latach II wojny światowej*, Warszawa 1980, s. 41–42. Informacje o działalności konspiracyjnej Stronnictwa Demokratycznego można znaleźć we wspomnieniach i drukowanych relacjach: E. Kulesza, *Stronnictwo Demokratyczne w okresie okupacji (Fragmenty)*, „Zeszyty Historyczno-Polityczne Stronnictwa Demokratycznego” 1980, z. 3 (26), s. 54–60; K. Moczarski, *Notatki o działalności SD w okresie okupacji (materiał wstępny „surowcowy”)*, „Zeszyty Historyczno-Polityczne Stronnictwa Demokratycznego” 1980, z. 2 (25), s. 97–104; J. Pług-Piętowski, *Stronnictwo Demokratyczne w czasie okupacji (odłam: Stronnictwo Polskiej Demokracji)*, „Zeszyty Historyczno-Polityczne Stronnictwa Demokratycznego” 1968, z. 4, s. 41–49; M. Arczyński, *Z dziejów prasy konspiracyjnej Stronnictwa Demokratycznego w Krakowie (1939–1945)*, „Zeszyty Historyczno-Polityczne Stronnictwa Demokratycznego” 1973, z. 9,

nia, częstotliwości, techniki, charakteru⁴. W 1940 r. ukazały się: „Dziennik Polski” z podtytułem: „Organ Demokratyczny”, następnie: „Organ Stronnictwa Polskiej Demokracji”, „Jutro Polski”, podtytuł: „Biuletyn Informacyjny”, „Głos Polski”, podtytuł: „Komunikat”, „Kurier Polski”, „Polska”, podtytuł: „Dziennik Informacyjny”, w 1941 r. — „Gazeta Polska”, „Goniec Polski”, „Słowo Polskie”, „Polska i Świat”, podtytuł: „Biuletyn Informacyjny”, w 1942 r. — „Jutro Polski”, podtytuł: „Organ

s. 70–84; tenże, *Z dziejów prasy konspiracyjnej w Krakowie 1939–1945 (Fragmenty wspomnień)*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1973, nr 1 (55), s. 58–66; M. Nosarzewska, *Stronnictwo Demokratyczne w Krakowie w latach okupacji 1939–1945*, b.r., b.m. [Kraków 1978]; I. Marzec-Styrna, *Działalność Klubu Demokratycznego i Stronnictwa Demokratycznego w Krakowie w latach 1937–1945*, [w:] *Geneza Klubów Demokratycznych i Stronnictwa Demokratycznego na Ziemi Krakowskiej*, red. R. Holly, Warszawa 1978. W Warszawie Stronnictwo Demokratyczne „Prostokąt” (SD „Prostokąt”), Stronnictwo Polskiej Demokracji (SPD) i Ruch Młodej Demokracji (RMD), który powstał w 1943 r. jako Wydział Młodzieżowy SPD wydawały: „Myśl Społeczno-Polityczną” (także pod tytułami: „Myśl i Życie Społeczno-Polityczne”, „Myśl Społeczna i Polityczna”), „Nowe Drogi” jako jej kontynuacja, „Głos Demokracji”, podtytuł: „Tygodnik Polski. Organ SPD”, „Organ Stronnictwa Polskiej Demokracji”, „Młoda Demokrację”, podtytuł: „Organ Ruchu Młodej Demokracji”. Por. H. Lerska, *Zaczątek bibliografii druków Polski Podziemnej pod okupacją 1939–1944*, „Kultura” (Paryż) 1949, nr 15, poz. 70, s. 147; poz. 60, s. 146; *Centralny katalog polskiej prasy konspiracyjnej 1939–1945*, oprac. L. Dobroszycki przy współudziale W. Kiedrzyńskiej pod kier. nauk. S. Płoskiego, Warszawa 1962, poz. 448, s. 126; poz. 507, s. 138; poz. 210, s. 73; poz. 417, s. 118; W. Mroczkowski, H. Nowosad-Łaptiew, *Polska prasa konspiracyjna 1939–1945. Prasa Powstania Warszawskiego 1944. Katalog*, Warszawa 1979, poz. 382, s. 79; poz. 452, s. 92; poz. 185, s. 40; poz. 359, s. 74; J. Cieślakiewicz, H. Falkowska, A. Paczkowski, *Polska prasa konspiracyjna (1939–1945) i Powstania Warszawskiego w zbiorach Biblioteki Narodowej. Katalog*, Warszawa 1984, poz. 328, s. 98; poz. 368, s. 108; poz. 163, s. 54; poz. 306, s. 92; J. Jarowiecki, E. Wójcik, *Polska prasa konspiracyjna (1939–1945) i Powstania Warszawskiego w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej. Katalog*, Kraków 1993, poz. 197, s. 63–64; poz. 220, s. 68; poz. 88, s. 38; poz. 185, s. 60–61.

⁴ W dotychczasowych analizach poświęcono jej znacznie mniej miejsca w porównaniu z badaniami prasy innych nurtów politycznych. Zajął ją uwagę badawczą kilku prasoznawców, bardzo rzadko stając się tematem rozważań historyków czy politologów, prowadzonych głównie przy okazji omawiania innych zagadnień. Zob. np.: J. Jarowiecki, *Konspiracyjna prasa w Krakowie w latach okupacji hitlerowskiej 1939–1945*, Kraków 1980, s. 178–190 i in.; tenże, *Krakowski „Dziennik Polski” (1940–1945) na tle konspiracyjnej prasy Stronnictwa Demokratycznego i Stronnictwa Polskiej Demokracji w okresie okupacji niemieckiej*, [w:] tenże, *Z badań nad polską prasą konspiracyjną w latach 1939–1945*, Wrocław 2013, s. 115–142; tenże, *Prasa w Polsce w latach 1939–1945*, [w:] *Historia prasy polskiej*, t. IV, red. J. Łojek, Warszawa 1980, s. 91–93; S. Lewandowska, *Polska konspiracyjna prasa informacyjno-polityczna 1939–1945*, Warszawa 1982, s. 101–106, 267–268 i in.; taż, *Prasa konspiracyjna Stronnictwa Demokratycznego w latach okupacji hitlerowskiej*, „Zeszyty Historyczno-Polityczne Stronnictwa Demokratycznego” 1981, z. 1 (28), s. 92–103; K. Przybysz, *Polska myśl polityczna 1939–1945. Zarys problematyki*, Warszawa 2000, s. 31–32 i in.; tenże, *Partie polityczne Polski Podziemnej...*, s. 168–169; E. Ponczek, *Ruch Młodej Demokracji o przyszłej Polsce (1943–1944)*, „Łódzkie Zeszyty Historyczne” 1983, z. 2, s. 28–52; E. Fogelzang-Adler, *Działalność konspiracyjna Stronnictwa Demokratycznego (1939–1945)*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Folia 17. Studia Historica II” 2003, s. 223–240; taż, *Stronnictwo Demokratyczne w Krakowie w latach 1939–1944*, „Krakowskie Studia Małopolskie” 2001, nr 5, s. 29–40;

Demokratyczny”, „Polska Podziemna”, w 1943 r. — „Tygodnik Polski”, podtytuł: „Organ Demokratyczny”, następnie: „Organ Stronnictwa Polskiej Demokracji”, „TAP” [„Tygodniowa Agencja Prasowa”], „G[eneral G[ouvernement] Nachrichten”, „Germania”, „Watra”, w 1944 r. — „Kurier Powszechny”⁵. Pismami codziennymi, pojawiającymi się dwa – trzy razy w tygodniu, były: „Dziennik Polski”, podtytuł: „Organ Demokratyczny”, następnie: „Organ Stronnictwa Polskiej Demokracji”, „Głos Polski”, podtytuł: „Komunikat”, „Gazeta Polska”, „Goniec Polski”, „Jutro Polski”, podtytuł: „Biuletyn Informacyjny”, „Kurier Polski”, „Kurier Powszechny”, „Polska”, podtytuł: „Dziennik Informacyjny”, „Polska i Świat”, podtytuł: „Biuletyn Informacyjny”, „Słowo Polskie”⁶. Poza nimi wydano: tygodniki — „TAP” [„Tygodniowa Agencja Prasowa”], „Tygodnik Polski”, podtytuł: „Organ Demokratyczny”, następnie: „Organ Stronnictwa Polskiej Demokracji”, „Watra”, podtytuł: „Pismo Młodzieży Polskiej” (także jako dwutygodnik i miesięcznik), dwutygodniki — „Jutro Polski”, podtytuł: „Organ Demokratyczny”, pisma nieregularnie ukazujące się — „Germania”, podtytuł: „Kampfblatt der Nationalen Bewegung Grossdeutschlands (für Generalgouvernement)”, „G[eneral G[ouvernement] Nachrichten”⁷. Posiadały one różny charakter: informa-

taż, *Problem granic powojennego państwa polskiego w publikacjach Stronnictwa Demokratycznego w Krakowie w latach 1940–1945*, „Krakowskie Studia Małopolskie” 2002, nr 6, s. 255–266; taż, *Program narodowościowy Stronnictwa Demokratycznego w świetle krakowskiej prasy konspiracyjnej 1940–1945*, „Krakowskie Studia Małopolskie” 2003, nr 7, s. 289–300; taż, *Stosunki polsko-radzieckie na łamach „Dziennika Polskiego” (1940–1945)*, „Rocznik Wschodni” 2004, nr 10, s. 221–234; taż, *„Dziennik Polski” (1940–1945) wobec zagadnień niemieckich*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2009, z. 1 (23), s. 55–77. Bardzo trafne postulaty badawcze uzasadniające potrzebę badań m.in. konspiracyjnej działalności wydawniczej obu nurtów Stronnictwa Demokratycznego i Ruchu Młodej Demokracji przedstawił Marek Gałęzowski. Zob. M. Gałęzowski, *Ugrupowania polityczne Polskiego Państwa Podziemnego poza koalicją rządzącą. Kilka postulatów badawczych*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2017, nr 2 (57), s. 306–337.

⁵ Por. J. Jarowiecki, *Katalog krakowskiej prasy konspiracyjnej 1939–1945*, Kraków 1978, poz. 18, s. 55–57; poz. 42, s. 71–72; poz. 30, s. 64–65; poz. 58, s. 81–82; poz. 88, s. 105–106; poz. 25, s. 62; poz. 36, s. 68; poz. 116, s. 122–123; poz. 89, s. 106–107; poz. 41, s. 71; poz. 93, s. 109; poz. 131, s. 131–132; poz. 125, s. 127; poz. 24, s. 62; poz. 26, s. 62–63; poz. 136, s. 134–135; poz. 59, s. 82.

⁶ Przyjęłam za Jerzym Jarowieckim, że pierwsze, rękopiśmienne egzemplarze „Dziennika Polskiego” pojawiły się w maju 1940 r., a pierwszy numer w formie powielanej ukazał się 30 czerwca 1940 r. Z autopsji można stwierdzić, że rękopiśmienne egzemplarze pisma zachowały się w Bibliotece Jagiellońskiej i zostały włączone do numerów „Dziennika Polskiego”. Wspominał o nich Lucjan Dobroszycki i Jan Kucia. Stanisława Lewandowska napisała, że „Dziennik Polski” ukazywał się od stycznia 1940 r. do stycznia 1945 r. Por. J. Jarowiecki, *Katalog krakowskiej prasy...*, poz. 18, s. 55; J. Jarowiecki, E. Wójcik, *Polska prasa konspiracyjna...*, poz. 72, s. 33; J. Kucia, *Krakowska prasa konspiracyjna 1939–1945*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1969, nr 2, s. 41–52; tenże, *Dyskusja o krakowskiej prasie konspiracyjnej 1939–1945*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1973, nr 1 (55), s. 51–58; S. Lewandowska, *Polska konspiracyjna prasa...*, s. 37, 102.

⁷ Por. J. Jarowiecki, *Konspiracyjna prasa w Krakowie...*, s. 15, 43, 52, 62, 64–65, 67, 73, 79, 83, 92, 100, 102–104, 109, 185, 187–189, 190–191, 222–223, 226–228, 230, 233, 235, 241–243, 250–254, 256–273, 275, 283, 318, 326–328, 331, 333–335, 346–347, 360, 365.

cyjny — „Dziennik Polski”, podtytuł: „Organ Demokratyczny”, następnie: „Organ Stronnictwa Polskiej Demokracji”, wydawany również pod innymi tytułami („Goniec Polski”, „Gazeta Polska”, „Słowo Polskie”, „Polska i Świat”), „Głos Polski”, podtytuł: „Komunikat”, „Kurier Polski”, „Polska”, podtytuł: „Dziennik Informacyjny”, agencyjny — „TAP” [„Tygodniowa Agencja Prasowa”], informacyjno-programowy — „Jutro Polski”, podtytuł: „Biuletyn Informacyjny”, „Jutro Polski”, podtytuł: „Organ Demokratyczny”, „Tygodnik Polski”, podtytuł: „Organ Demokratyczny”, następnie: „Organ Stronnictwa Polskiej Demokracji”, społeczno-kulturalny — „Watra”, podtytuł: „Pismo Młodzieży Polskiej”, dywersyjny — „Germania”, podtytuł: „Kampfbblatt der Nationalen Bewegung Grossdeutschlands (für Generalgouvernement)”, „G[eneral G[ouvernement] Nachrichten”⁸.

W pierwszych miesiącach wojny szczególnie ważne stawało się zaspokojenie potrzeb informacyjnych, otrzymywanie rzetelnych informacji o przebiegu działań na różnych frontach walk, wydarzeniach politycznych rozgrywających się na arenie międzynarodowej oraz sytuacji w okupowanym kraju — barbarzyństwie okupantów, postawach Polaków, zaczątkach i rozwoju Polskiego Państwa Podziemnego. Starła się tym zadaniom sprostać prasa konspiracyjna Krakowskiego Okręgu Stronnictwa Demokratycznego „Prostokąt”, wykorzystując łamy wydawanych pism, na czele z najważniejszym i najdłużej wydawanym „Dziennikiem Polskim”⁹. W późniejszym okresie niezwykle znaczenia nabrały projekcje ustroju powojennej Polski i należnego jej miejsca w nowym, bezpiecznym ładzie europejskim. Zajmowano się nimi po części w pismach informacyjnych, ale przede wszystkim w informacyjno-programowych: „Jutro Polski”, podtytuł: „Biuletyn Informacyjny”, „Jutro Polski”, podtytuł: „Organ Demokratyczny”, „Tygodnik Polski”, podtytuł: „Organ Demokratyczny”,

⁸ Por. J. Jarowiecki, *Katalog krakowskiej prasy...*, poz. 18, s. 55; poz. 36, s. 68; poz. 25, s. 62; poz. 116, s. 122; poz. 89, s. 106; poz. 30, s. 64; poz. 58, s. 81; poz. 88, s. 105–106; poz. 125, s. 127; poz. 42, s. 71–72; poz. 41, s. 71; poz. 131, s. 131; poz. 136, s. 134; poz. 26, s. 62–63; poz. 24, s. 62. We wcześniejszych opracowaniach Jerzy Jarowiecki przyznawał, że „Dziennik Polski” miał charakter informacyjny, później zanotował: „«Dziennik Polski» był pismem informacyjno-programowym [...]”. J. Jarowiecki, *Krakowski „Dziennik Polski” (1940–1945)...*, [w:] tenże, *Z badań nad polską prasą...*, s. 128.

⁹ Służyły temu m.in. stałe działy poszczególnych pism Stronnictwa Demokratycznego: „Dziennik Polski” — „Działania wojenne”, „Komunikaty wojenne”, „Inne fronty”, „Na frontach”, „Na innych frontach”, „Na wszystkich frontach”, „Ostatnie wiadomości”, „Różne wiadomości”, „Sprawy polskie”, „Sprawy polskie zagranicą”, „Z kraju”, „Kronika krakowska”, „Kronika miejscowa”; „Goniec Polski” — „Wiadomości ogólne”, „Wiadomości z frontów”; „Gazeta Polska” — „Działania wojenne”, „Wiadomości ogólne”, „Z kraju”, „Ostatnie wiadomości”, „Z ostatniej chwili”; „Słowo Polskie” — „Działania wojenne”, „Wiadomości ogólne”, „Wiadomości wojenne”, „Kraje okupowane”; „Polska i Świat” — „Wiadomości z frontów”, „Wiadomości ze świata”, „Ostatnie wiadomości”, „Z kraju”; „Głos Polski” — „Front zachodni”, „Komunikat lotniczy”, „Komunikat sztabu polskiego”, „Wiadomości ogólne”; „Kurier Polski” — „Wiadomości ogólne”, „Wiadomości ze świata”.

następnie: „Organ Stronnictwa Polskiej Demokracji”¹⁰. Akcentowano w nich, że w odrodzonym kraju będzie funkcjonował system demokratyczny, obejmujący wszystkie płaszczyzny życia: społecznego, politycznego, ekonomicznego, kulturalnego. Uznano, że wprowadzenie takiego ustroju jest jednym z podstawowych zadań nurtu, który reprezentowało Stronnictwo Demokratyczne, głosząc:

Istotnym hasłem obecnego okresu musi być jak najwszechstronniej pojęte zawołanie „kujmy broń”. Lecz hasło to — znaczy więcej, niżeli tylko przygotowania materialnego znaczenia. Znaczy to również systematyczne potęgowanie zdolności jednolitego i trzeźwego wykreślenia i realizacji planów i dróg wiodących Polskę ku wielkości¹¹.

„Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny”, biorąc pod uwagę poruszane treści, zróżnicowany charakter wypowiedzi i ich wyrazisty styl, prezentowało się interesująco na tle prasy konspiracyjnej wydawanej przez Krakowski Okręg Stronnictwa Demokratycznego. Ukazywało się nieregularnie (dwa – trzy razy w tygodniu), od 1940 r. do 1942 r., niemal przez trzy lata. Jednak brak zachowanych numerów z 1940 r. nie pozwala na to, by stwierdzić od jakiego miesiąca było wydawane¹². We wspomnieniach i katalogach prasy konspiracyjnej — w przeciwieństwie do większości pism Stronnictwa Demokratycznego — nie zostały zamieszczone informacje dotyczące zespołu redakcyjnego, nie są także znane losy pisma¹³. Było powielane dwustronnie, liczyło najczęściej 4 strony, rzadziej 2 lub 6, ocalały egzemplarze

¹⁰ *Centralny katalog polskiej prasy...*, poz. 318, s. 97; poz. 319, s. 97; poz. 889, s. 225; W. Mroczkowski, H. Nowosad-Łaptiew, *Polska prasa konspiracyjna...*, poz. 281, s. 59; poz. 282, s. 59; poz. 785, s. 162; J. Cieślakiewicz, H. Falkowska, A. Paczkowski, *Polska prasa konspiracyjna...*, poz. 228, s. 72; poz. 586, s. 167; J. Jarowiecki, E. Wójcik, *Polska prasa konspiracyjna...*, poz. 133, s. 48; poz. 134, s. 48; poz. 376, s. 103–104; J. Jarowiecki, *Katalog krakowskiej prasy...*, poz. 42, s. 71–72; poz. 41, s. 71; poz. 131, s. 131–132; tenże, *Katalog krakowskiej prasy...*, [w:] tenże, *Konspiracyjna prasa w Krakowie...*, poz. 42, s. 349, poz. 41, s. 349; poz. 131, s. 366; *Wykaz prasy konspiracyjnej wychodzącej w Krakowie w okresie okupacji 1939–1945*, [w:] T. Wroński, *Kronika okupowanego Krakowa*, Kraków 1974, poz. 35, s. 434; poz. 36, s. 434–435; poz. 109, s. 438.

¹¹ „Polska skazana jest na wielkość”, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 6 grudnia 1941 (Rok II), nr 300, s. 2.

¹² W. Mroczkowski, H. Nowosad-Łaptiew, *Polska prasa konspiracyjna...*, poz. 281, s. 59: „3x w tyg.; powiel.; format: 34 x 21,5; 29,5 x 21 cm”; J. Jarowiecki, E. Wójcik, *Polska prasa konspiracyjna...*, poz. 133, s. 48: „Dzien., 2, 3x tyg. [...]. Powiel.; format: 21,5 x 34; 29,5 x 21 cm”; J. Jarowiecki, *Katalog krakowskiej prasy...*, poz. 42, s. 71: „Częstotliwość: dziennik. Ukazywało się 2–3 razy w tygodniu [...]. Technika: powielane, format: 21 x 34”; tenże, *Katalog krakowskiej prasy...*, [w:] tenże, *Konspiracyjna prasa w Krakowie...*, poz. 42, s. 349: „Częstotliwość: dziennik. Ukazywał się 2–3 razy w tygodniu [...]. Technika: powielanie, format: 21 x 34 cm, objętość 2–8 stron”.

¹³ Potwierdził to Jerzy Jarowiecki, stwierdzając: „Nie ustalono zespołu redakcyjnego pisma”, J. Jarowiecki, *Katalog krakowskiej prasy...*, s. 72.

z roku 1941 i 1942¹⁴. Na jego zawartość składały się rozbudowane działy informacji, wiadomości z frontów walk, komunikaty z kraju i ze świata, komentarze polityczne, publicystyka odnosząca się do ważnych wydarzeń wojenno-okupacyjnych oraz problematyki powojennej¹⁵. Posiadało kilkanaście stałych działów: „Wiadomości wojenne”, „Wiadomości z frontów”, „Wiadomości ze świata”, „W paru wierszach ze świata”, „Różne i aktualne”, „Różne”, „Ostatnie wiadomości”, „Sprawy polskie”, „Wiadomości z Polski i krajów okupowanych”, „Na ziemiach Rzeczypospolitej”, „Z pola walki cywilnej”, „Wiadomości lokalne”. Niemal każdy numer otwierały komunikaty z walk prowadzonych na wszystkich frontach — „Wiadomości wojenne”, „Wiadomości z frontów”, na drugim miejscu znajdowały się informacje międzynarodowe — „Wiadomości ze świata”, informacje z kraju zamieszczano w rubrykach: „Z pola walki cywilnej”, „Różne i aktualne”, „Na ziemiach Rzeczypospolitej”. Poza nimi publikowano najczęściej jeden dłuższy artykuł poświęcony szczególnie ważnej problematyce bieżącej lub związanej z latami powojennymi¹⁶.

¹⁴ 1941 r.: nr 297 z 29 listopada, ss. 4; nr 298 z 1 grudnia, ss. 2; nr 299 z 3 grudnia, ss. 4; nr 300 z 6 grudnia, ss. 4; nr 301 z 8 grudnia, ss. 4; nr 302 z 10 grudnia, ss. 4; nr 303 z 13 grudnia, ss. 4; nr 304 z 15 grudnia, ss. 2; nr 305 z 17 grudnia, ss. 4; nr 306 z 20 grudnia, ss. 2; nr 307 z 22 grudnia, ss. 4; nr 308 z 24–26 grudnia, ss. 6; nr 309 z 27 grudnia, ss. 4; nr 310 z 29 grudnia, ss. 4; 1942 r.: nr 311 z 31 grudnia – 1 stycznia, ss. 6; nr 312 z 3 stycznia, ss. 4; nr 313 z 5 stycznia, ss. 4; nr 314 z 7 stycznia, ss. 4; nr 315 z 10 stycznia, ss. 4; nr 316 z 12 stycznia, ss. 4; nr 317 z 14 stycznia, ss. 4; nr 318 z 17 stycznia, ss. 2; nr 319 z 19 stycznia, ss. 4; nr 320 z 21 stycznia, ss. 4; nr 321 z 24 stycznia, ss. 4; nr 322 z 26 stycznia, ss. 4; nr 323 z 28 stycznia, ss. 4; nr 324 z 31 stycznia, ss. 4; nr 325 z 2 lutego, ss. 4; nr 326 z 4 lutego, ss. 4; nr 327 z 7 lutego, ss. 4; nr 328 z 9 lutego, ss. 4; nr 329 z 11 lutego, ss. 4; nr 330 z 14 lutego, ss. 4; nr 331 z 16 lutego, ss. 4; nr 332 z 18 lutego, ss. 4; nr 333 z 21 lutego, ss. 4; nr 334 z 23 lutego, ss. 4; nr 335 z 25 lutego, ss. 4; nr 336 z 28 lutego, ss. 2; nr 337 z 2 marca, ss. 4; nr 338 z 4 marca, ss. 6; nr 339 z 7 marca, ss. 6; nr 340 z 14 marca, ss. 4; nr 341 z 16 marca, ss. 4; nr 342 z 18 marca, ss. 4; nr 343 z 21 marca, ss. 4; nr 344 z 23 marca, ss. 4; nr 345 z 25 marca, ss. 4; nr 346 z 1 kwietnia, ss. 4; nr 347 z 3–6 kwietnia, ss. 6; nr 349 z 7 kwietnia, ss. 4; nr 350 z 9 kwietnia, ss. 4; nr 351 z 11 kwietnia, ss. 4. Do 7 kwietnia 1942 r. ukazywało się w poniedziałki, środy i soboty, później we wtorki, czwartki i soboty. Zachowane egzemplarze przechowywane są w Archiwum Akt Nowych (dawne zbiory Zakładu Historii Partii), Archiwum Narodowym w Krakowie, Muzeum Historycznym Miasta Krakowa, Bibliotece Jagiellońskiej, Archiwum Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Bochni oraz zbiorach prywatnych.

¹⁵ Na podstawie przeprowadzonej analizy treści (zawartości) zachowanych numerów. Por. J. Jarowiecki, *Konspiracyjna prasa w Krakowie...*, s. 186.

¹⁶ Przykładowe, obszerniejsze objętościowo, artykuły o problematyce wojenno-okupacyjnej: *Ofensywa pokojowa Hitlera!*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 1 grudnia 1941 (Rok II), nr 298, s. 2; *Blaski i cienie naszego życia wewnętrznego*, tamże, z 3 grudnia 1941 (Rok II), nr 299, s. 3–4; *„Polska skazana jest na wielkość”...*, s. 1–2; *Współpraca polsko-czeska*, tamże, z 8 grudnia 1941 (Rok II), nr 301, s. 4; *Bliżej, niż dalej końca*, tamże, z 17 grudnia 1941 (Rok II), nr 305, s. 3–4; *Wojna o polskie idee*, tamże, z 24–26 grudnia 1941 (Rok II), nr 308, s. 2–3; *Polski pracownik w Rzeszy niemieckiej*, tamże, z 10 stycznia 1942 (Rok III), nr 315, s. 3–4; *Walka o polską młodzież*, tamże, z 12 stycznia 1942 (Rok III), nr 316, s. 3–4; *Katolicy niemieccy w hitlerowskiej Rzeszy (dokończenie)*, tamże, z 19 stycznia 1942 (Rok III), nr 319, s. 3–4; *Rola katolików niemieckich w hitlerowskiej Rzeszy*, tamże, z 24 stycznia 1942 (Rok III), nr 321, s. 3–4; *Rozkaz narodowy*, tamże, z 26 stycznia 1942

Tak jak w wielu innych periodykach podziemnych wydawanych w latach II wojny światowej, problematykę bieżącą zdominowały informacje z frontów, zamieszczone w rubrykach: „Wiadomości wojenne”, „Wiadomości z frontów” oraz komunikaty militarno-polityczne — „Wiadomości ze świata”. Najczęściej zajmowały one od 1,5 do 2 stron tekstu, podzielonego na kilka części. W „Wiadomościach wojennych” informowano o działaniach na różnych frontach walk, grupując je w podrubryki zatytułowane: „Front zachodni”, „Front wschodni”, „Front afrykański”, „Abisynia”, „Front Dalekiego Wschodu”, „Walka o Ocean”¹⁷. Podobne komunikaty publikowano w „Wiadomościach z frontów”: „Front Wschodni”, „Front afrykański”, „Walka na morzu”, „Front zachodni”, „Morze Śródziemne”, „Front Dalekiego Wschodu”¹⁸. „Wiadomości ze świata” obejmowały najczęściej kilka części, na czoło których wysuwała się zatytułowana „Polska”, inne to np.: „Stany Zjednoczone”, „Daleki Wschód”, „Rosja”, „Niemcy”, „Finlandia”, „Francja”, „Serbia”, „Czechy”, „Dania”, „Bliski Wschód”, „Obóz wasali osi”, „Anglia”, „Turcja”, „Bułgaria”, „Państwa osi”, „Grecja”, „Norwegia”, „Jugosławia”, „Półwysep Iberyjski”, „Czechosłowacja”, „Londyn”, „Belgia”, „Hiszpania”, „Kanada”, „Wasale osi”, „Węgry”, „Ameryka Południowa”, „Australia”, „Holandia”, „Włochy”, „Szwecja”, „Albania”, „Kraje okupowane”, „Chile”, „Chiny”, „Brazylia”, „Argentyna”, „Portugalia”, „Nowa Zelandia”, „Indie”, „Rosja”, „Watykan”, „Egipt”, „Irak”, „Japonia”, „Urugwaj”¹⁹.

(Rok III), nr 322, s. 3–4; *Spoleczeństwo i wojsko*, tamże, z 4 lutego 1942 (Rok III), nr 326, s. 3–4; *Stajnia Augiasza*, tamże, z 14 lutego 1942 (Rok III), nr 330, s. 3–4; *Nie ma dziejów piękniejszych niż nasze*, tamże, z 16 lutego 1942 (Rok III), nr 331, s. 3–4; *Czy potrzeba i czy należy prowadzić obecnie walkę podziemną z wrogiem?*, tamże, z 21 lutego 1942 (Rok III), nr 333, s. 3–4.

¹⁷ Zob. np.: *Wiadomości wojenne*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 29 listopada 1941 (Rok II), nr 297, s. 1–2; z 6 grudnia 1941 (Rok II), nr 300, s. 3; z 8 grudnia 1941 (Rok II), nr 301, s. 1–2; z 10 grudnia 1941 (Rok II), nr 302, s. 1–2; z 15 grudnia 1941 (Rok II), nr 304, s. 1–2; z 17 grudnia 1941 (Rok II), nr 305, s. 1–2. Rubryka ta zachowała się także w roku 1942.

¹⁸ Zob. np.: *Wiadomości z frontów*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 1 grudnia 1941 (Rok II), nr 298, s. 1–2; z 10 grudnia 1941 (Rok II), nr 302, s. 3–4; z 13 grudnia 1941 (Rok II), nr 303, s. 1–2; z 22 grudnia 1941 (Rok II), nr 307, s. 1–2.

¹⁹ *Wiadomości ze świata*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 29 listopada 1941 (Rok II), nr 297, s. 2; z 1 grudnia 1941 (Rok II), nr 298, s. 2; z 8 grudnia 1941 (Rok II), nr 301, s. 2; z 10 grudnia 1941 (Rok II), nr 302, s. 4; z 13 grudnia 1941 (Rok II), nr 303, s. 2; z 15 grudnia 1941 (Rok II), nr 304, s. 2; z 17 grudnia 1941 (Rok II), nr 305, s. 2; z 20 grudnia 1941 (Rok II), nr 306, s. 2; z 22 grudnia 1941 (Rok II), nr 307, s. 2; z 24–26 grudnia 1941 (Rok II), nr 308, s. 4; z 27 grudnia 1941 (Rok II), nr 309, s. 2; z 31 grudnia 1941 – 1 stycznia 1942 (Rok III), nr 311, s. 6; z 12 stycznia 1942 (Rok III), nr 316, s. 2; z 17 stycznia 1942 (Rok III), nr 318, s. 2; z 19 stycznia 1942 (Rok III), nr 319, s. 2; z 21 stycznia 1942 (Rok III), nr 320, s. 2; z 24 stycznia 1942 (Rok III), nr 321, s. 2; z 26 stycznia 1942 (Rok III), nr 322, s. 2; z 2 lutego 1942 (Rok III), nr 325, s. 2; 4 lutego 1942 (Rok III), nr 326, s. 2; z 9 lutego 1942 (Rok III), nr 328, s. 2; z 11 lutego 1942 (Rok III), nr 329, s. 2; z 14 lutego 1942 (Rok III), nr 330, s. 2; z 25 lutego 1942 (Rok III), nr 335, s. 2; z 7 marca 1942 (Rok III), nr 339, s. 2; z 14 marca 1942 (Rok III), nr 340, s. 2; z 18 marca 1942 (Rok III), nr 342, s. 2; z 23 marca 1942 (Rok III), nr 344, s. 2.

Tematyce zagranicznej, w tym sprawom polskim na arenie międzynarodowej, poświęcono rubryki: „Różne i aktualne”, „Różne”, „W paru wierszach ze świata”. Komunikowano w nich m.in. o pomyślnej ofensywie wojsk brytyjskich w Libii, odwróceniu Niemców na froncie wschodnim, kłopotach gospodarczych (aprowizacyjnych, transportowych) Niemiec i Włoch²⁰. Z pewną dozą humoru poinformowano:

W celu zabezpieczenia kasztanów dla użytku bezpośredniego, minister rolnictwa i lasów wydał zakaz sprzedaży kasztanów, osmażanych w cukrze. Zabronione zostało używanie jaj do likierów i wszystkich wyrobów cukierniczych. Wobec konieczności zaciemniania miast i okolic niezelektryfikowanych, świece stały się artykułem pierwszej potrzeby, wobec czego wydano przepisy, regulujące rozdział surowców oraz przydział świec dla ludności²¹.

W „Ostatnich wiadomościach” zajmowano się zagadnieniami aktualnymi (bieżącymi) — militarnymi i politycznymi, ze zwróceniem uwagi na Daleki Wschód. Za doniesieniami z Waszyngtonu podano, iż władze japońskie weszły w stan wojny z Wielką Brytanią i Stanami Zjednoczonymi, na skutek czego prezydent Roosevelt przesłał list do cesarza Japonii, zakończony zdaniem: „Panie! Od Pana zależy, byśmy światu zaoszczędzili zniszczenia i śmierci”²². W kolejnych komunikatach odnotowano, że amerykański przywódca zarządził siedmiodniowy tydzień pracy, zapowiadając bliską mobilizację do wojska oraz ogłosił, że „Obywatele Niemiec, Włoch i Japonii są uważani za wrogów”²³.

Problematykę dotyczącą spraw polskich na arenie międzynarodowej poruszano w rubryce „Sprawy polskie”. Stwierdzono m.in., że Polskie Państwo Podziemne stanowi wzór dla Francji²⁴. Zakomunikowano, że w Szkocji, obok oddziałów polskich tworzona jest liczna armia jugosłowiańska, którą przygotowują do służby oficerowie i podoficerowie Brygady Podhalańskiej²⁵.

²⁰ *Różne i aktualne*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 22 grudnia 1941 (Rok II), nr 307, s. 3; *Różne i aktualne. Czkawka niemiecka*, tamże, z 27 grudnia 1941 (Rok II), nr 309, s. 4. *Różne i aktualne*, tamże, s. 4.

²¹ *Różne i aktualne. Kłopoty Włoch*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 24–26 grudnia 1941 (Rok II), nr 308, s. 6. Zob. także: *Różne i aktualne. Przygnębienie we Włoszech*, tamże, z 14 stycznia 1942 (Rok III), nr 317, s. 4; *Różne i aktualne. Neutralność Turcji*, tamże, z 24–26 grudnia 1941 (Rok II), nr 308, s. 6; *W paru wierszach ze świata. Norwegia. Francja. Japonia*, tamże, z 2 marca 1942 (Rok III), nr 337, s. 4.

²² *Ostatnie wiadomości. Daleki Wschód*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 8 grudnia 1941 (Rok II), nr 301, s. 2.

²³ *Ostatnie wiadomości*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 10 grudnia 1941 (Rok II), nr 302, s. 2.

²⁴ *Sprawy polskie. Polska podziemna wzorem dla Francji*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 21 lutego 1942 (Rok III), nr 333, s. 4.

²⁵ Tamże: „Z obozu polskiego w Szkocji”.

Sytuacja w okupowanym kraju stanowiła przedmiot zainteresowania autorów komunikatów i wzmianek zamieszczanych w rubrykach: „Wiadomości z Polski i krajów okupowanych”, „Na ziemiach Rzeczypospolitej”, „Z pola walki cywilnej”, „Z kraju”, „Kronika Warszawy”, „Wiadomości lokalne”.

„Wiadomości z Polski i krajów okupowanych” zawierały m.in. informacje o transportach Żydów, których tranzytem przez Warszawę Niemcy wywozili do robót przymusowych na tereny wschodnie. Zaznaczono, że Żydzi ci pochodzili przeważnie ze sfer inteligentkich i zamieszkiwali w Niemczech od kilkudziesięciu lat²⁶.

Zauważano pewne podobieństwa zachodzące w realiach wojenno-okupacyjnych Polski i Czechosłowacji, stwierdzając jednak, że różnica polega głównie na wzmożonej działalności czeskich renegatów. Zakomunikowano, że sytuacja gospodarcza Czechów była nad wyraz ciężka. Z chłopów ściągano bardzo wysokie kontyngenty pozostawiając im po 6 kg zboża mielonego na osobę. Handel nielegalny ścigano z całą bezwzględnością. Inteligencja została usunięta ze wszystkich odpowiedzialnych stanowisk²⁷.

Rubrykę „Na ziemiach Rzeczypospolitej” wypełniały treści dotyczące działań prowadzonych przez okupantów wobec społeczeństwa polskiego. W zależności od podawanych informacji wydzielano w niej kilka podrubryk lokalnych lub tematycznych, np.: „Łódź”, „Poznańskie”, „Pomorze”, „Warszawa”, „Śląsk Cieszyński”, „Wysiedlenia Ukraińców z Zamojskiego”, „Polacy w organizacji Todta”, „Zagrabione dzwony”, „Warszawskie”, „Bank Emisyjny”, „Terror polityczny instrukcją partyjną”, „Lwów”, „Województwa centralne”, „Małopolska Wschodnia”, „Podlasie”, „Okręg łódzki”, „W Ciechocinku”, „Poznań”²⁸.

Właściwe i niepożądane postawy Polaków zajęły gros miejsca w rubryce „Z pola walki cywilnej”. Wspominano m.in. o byłym dyrektorze oddziału Banku Polskiego w Katowicach, który zwrócił się do władz niemieckich o przywrócenie mu obywatelstwa austriackiego. Skomentowano jego zachowanie zaznaczając, że obecnie nakłania do tego innych Polaków obiecując im za to materialne korzyści²⁹. Podano,

²⁶ *Wiadomości z Polski i krajów okupowanych. Polska*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 4 marca 1942 (Rok III), nr 338, s. 6.

²⁷ Tamże: „Czechy”.

²⁸ Wymienione zgodnie z chronologią ukazania się: *Na ziemiach Rzeczypospolitej. Łódź. Poznańskie. Pomorze*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 29 listopada 1941 (Rok II), nr 297, s. 4; *Warszawa. Śląsk Cieszyński. [Wysiedlenia Ukraińców z Zamojskiego]. Polacy w organizacji Todta. Zagrabione dzwony. Warszawskie. Bank Emisyjny. Terror polityczny instrukcją partyjną*, tamże, z 8 grudnia 1941 (Rok II), nr 301, s. 3–4; *Lwów, [W Stanisławowie aresztowano]*, tamże, z 17 grudnia 1941 (Rok II), nr 305, s. 4; *Województwa centralne. Małopolska Wschodnia. Lwów. Podlasie. [W Poznaniu]*, tamże, z 7 stycznia 1942 (Rok III), nr 314, s. 4; *Warszawa. Pomorze*, tamże, z 12 stycznia 1942 (Rok III), nr 316, s. 4; *Warszawskie. Z pogranicza Wartegau. Okręg łódzki*, tamże, z 21 stycznia 1942 (Rok III), nr 320, s. 3–4; *W Ciechocinku. Poznań*, tamże, z 28 stycznia 1942 (Rok III), nr 323, s. 4.

²⁹ *Z pola walki cywilnej*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 29 listopada 1941 (Rok II), nr 297, s. 4.

że sprawa ta została skierowana do Komisji Śledczo-Oskarżycielskiej z zarzutem o zdradę stanu i wnioskiem o pozbawienie obywatelstwa polskiego. Stwierdzono, że nieczęsto zdarzają się przypadki postępowania niezgodnego z polskim interesem narodowym. Pomimo tego, każde działanie wymierzone w godność narodową powinno być napiętnowane i odpowiednio karane. Przypominano, że podziemna prasa polska powinna przestrzegać ścisłości przekazywanych informacji nie otwierając szpałt dla niesprawdzonych zarzutów, mogących wynikać „z lekkomyślności lub co gorsza złej woli przygodnych informatorów”³⁰. Skrytykowano wystąpienia szefa prasowego Rady Głównej Opiekuńczej, stwierdzając, że instytucja ta obniża swą wartość na skutek włączania się do spraw, do których podejmowania nie posiadała upoważnienia³¹.

Przestrzegano obywateli polskich przed zajmowaniem postawy lojalności wobec władz okupacyjnych, co uwidaczniało się m.in. w składanych podaniach. Przypominano, że używanie wszelkiego rodzaju zwrotów zapewniających o przychylnym stosunku oraz gotowości współpracy nie może być traktowane jak zwykle „uprzejmości podaniowe”³².

Wiadomości podawane w rubryce „Z kraju” cechowała duża różnorodność. Informowano np. o tym, że rodziny niemieckie w Wielkopolsce od pewnego czasu otrzymują listy z zagranicy, w których adresy zapisane są po polsku, np. Poznań, Ostrów. Na znaczkach znajdował się Orzeł Polski i napis Rzeczpospolita Polska. Okazało się, że pochodziły one z obozów jeńców niemieckich w Egipcie, w których zarząd sprawowali Polacy. Apelowano o zachowanie obywatelskiej przyzwoitości i nieuczęszczanie do kin, z których dochód służył częściowo finansowaniu armii niemieckiej, głosząc: „Tylko świnię — siedzą w kinie”³³.

W „Kronice Warszawy” znalazły się m.in. wzmianki o zamordowaniu na rozkaz gubernatora dystryktu warszawskiego Ludwiga Fischera 120 Polaków, w odwecie za zabicie i poranienie kilku niemieckich i polskich urzędników policji. Użyto mocnych słów: „Nowa ta potworna zbrodnia germańskiego gada [...] uczyni nasze przyszłe rozrachunki z Prusakami tak strasznymi, że całe pokolenia germańskie zapamiętają nazwiska prowokatorów tej zacieklej nienawiści: Fischera, Franka, Greisera, Förstera i innych”³⁴.

³⁰ *Z pola walki cywilnej*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 9 lutego 1942 (Rok III), nr 328, s. 3.

³¹ *Z pola walki cywilnej*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 16 lutego 1942 (Rok III), nr 331, s. 2. Szerzej na temat działalności RGO: B. Kroll, *Rada Główna Opiekuńcza 1939–1945*, Warszawa 1985.

³² *Z pola walki cywilnej*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 18 lutego 1942 (Rok III), nr 332, s. 4.

³³ Szerzej: A. Ignatowicz, *Tylko świnię siedzą w kinie. Prasa, literatura i satyra podziemna. Historia Polskiego Państwa Podziemnego. Polska Walcząca*, t. 26, Warszawa 2016, s. 15.

³⁴ *Kronika Warszawy. Masowy mord*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 14 marca 1942 (Rok III), nr 340, s. 3.

Niecodzienną sensacją stało się usunięcie z pomnika Mikołaja Kopernika w Warszawie (w centrum miasta, naprzeciw gmachu policji) tablicy z niemieckim napisem, zgodnie z którym największy uczony wszystkich czasów był Niemcem. Bezpośrednio po tym pojawiły się afisze informujące, że w odwecie zostanie usunięty pomnik Jana Kilińskiego. Przypominano, że inne pomniki poszły „na stop bez «odwetu»”³⁵.

Informacje z okupowanego Krakowa zamieszczane w „Wiadomościach lokalnych” dotyczyły m.in. aresztowań mieszkańców oraz rewizji w niemieckich domach. Komunikowano o wywożeniu do obozów koncentracyjnych znacznej liczby więźniów. Ostrzegano przed prowokatorami, którzy podawali się za wysiedlonych z ziem zachodnich³⁶. W związku z otrzymaniem przez władze sądowe w Krakowie polecenia przedstawienia wykazu procesów komunistycznych i socjalistycznych z okresu przedwojennego prognozowano dalsze aresztowania³⁷. Zainteresowano się aferą dra Karla Lascha we Lwowie oraz skandalem związanym z osobą Stanisława Wołoszyńskiego, współwłaściciela firmy „Herbewo”³⁸. Zastanawiano się czemu miał służyć pobyt Heinricha Himmlera w Krakowie. Rozpatrywano różne wersje, ale za najpewniejszą uznano tę, która zapowiadała dalsze zaostrzenie polityki okupacyjnej wobec Polaków³⁹.

W piśmie znalazły się artykuły prezentujące różne przejawy życia kulturalnego w Generalnym Gubernatorstwie. Doceniano rolę prasy podziemnej, wydawanej z narażeniem życia osób ją redagujących. Odnotowano, że — pomimo wszelkich niedostatków — polskie życie kulturalno-artystyczne pod okupacją rozwija się, czego przykładem stał się wzrost zainteresowań związanych z czytelnictwem poezji i prozy⁴⁰.

Przepełnione emocjami były wypowiedzi dotyczące Niemców — ich cech psychicznych, eksterminacji prowadzonej wobec Polaków i innych narodów, odpowiedzialności za popełnione zbrodnie. Niekiedy zamieszczano je w krótkich komunikatach stałych działów, ale najczęściej wypełniały treść dłuższych kilkudziesięciowersowych artykułów⁴¹. Używano mocnych epitetów: „krwawe zbiry ger-

³⁵ *Kronika Warszawy. Rozebranie pomnika Kilińskiego*, tamże.

³⁶ *Wiadomości lokalne*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 18 marca 1942 (Rok III), nr 342, s. 4.

³⁷ *Wiadomości lokalne*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 25 marca 1942 (Rok III), nr 345, s. 4.

³⁸ *Wiadomości lokalne*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 21 lutego 1942 (Rok III), nr 333, s. 4.

³⁹ *Wiadomości lokalne*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 25 marca 1942 (Rok III), nr 345, s. 4.

⁴⁰ *Polskie życie kulturalno-artystyczne pod okupacją*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 27 grudnia 1941 (Rok II), nr 309, s. 3–4.

⁴¹ Przykładowe dłuższe wypowiedzi: *Nastroje wśród Niemców*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 13 grudnia 1941 (Rok II), nr 303, s. 3; *Stanisławowski występ p. Franka*, tamże, z 22 grudnia 1941 (Rok II), nr 307, s. 4; *Krzyżacy*, tamże, z 24–26 grudnia 1941 (Rok II), nr 308, s. 5–6; *Doku-*

mańskie”, „zbiorowa, zbrodnicza mentalność germańska”, „tępe i bezkrytyczne łby niemieckie”, „urodzeni zbrodniarze kierowani przez swych hersztów z Berlina”, „naród zbrodniczych panów”, „wróg”, „zaborca, wyniszczający biologicznie naród polski, dewastujący gospodarkę i kulturę, w imię «wyższej» kultury niemieckiej”⁴². Przypominano, że Niemcy na pytanie postawione w 1912 r. w „Berliner Post” — „Kogo darzą najgłębszą miłością”, nie wybrali Johanna Wolfganga Goethego, Friedricha Schillera, Richarda Wagnera czy Karola Marksa. Wskazali na Fryderyka I Barbarosę, Fryderyka II Wielkiego, Helmutha Moltkego, Otto Bismarcka — „twardych ludzi krwi (Blutmenschen)”⁴³. Zaznaczono, że przywódcy III Rzeszy traktują Fryderyka Nietzschego jako prekursora swych totalitarnych teorii, jednak analiza jego dzieł wskazywała wyraźnie na to, że był on nastawiony bardzo negatywnie do swoich rodaków⁴⁴. Za uzasadnione uznawano nazywanie Niemców „stadem baranów”, bezkrytycznie wykonujących rozkazy przełożonych, akceptujących wykorzystywanie badań naukowych do celów politycznych⁴⁵. Ośmieszano gubernatora Hansa Franka i innych czołowych „tresowanych «mężów» stanu”, „błaznów, którzy chcą reformować świat”, ich „prostackie i niezdarne okłamywanie zarówno własnego narodu, jak i ludów podbitych”⁴⁶.

Podawano liczne dowody bestialstw popełnianych przez Niemców, stosujących na co dzień terror i zbiorową odpowiedzialność. Jednym z nich było wymordowanie więźniów z Pawiaka w odwecie za zabicie dwóch policjantów niemieckich⁴⁷. Innym przykładem okrucieństwa stał się mord ponad dwustu mieszkańców Rudki Kijańskiej i okolicznych wsi powiatu lubartowskiego za zastrzelenie przez dywersantów radzieckich podoficera SS⁴⁸. Za zdegenerowany pomysł uznano zorganizowanie w Helenowie pod Łodzią specjalnego obozu, w którym umieszczono około pięciuset polskich dziewcząt i niemieckich chłopców w celu utrzymywania przymusowych

menty mówią (dokończenie), tamże, z 3 stycznia 1942 (Rok III), nr 312, s. 3–4; *Prowadzimy wojnę z każdym Niemcem!*, tamże, z 7 stycznia 1942 (Rok III), nr 314, s. 3–4; *Na wieczną hańbę narodu niemieckiego!*, tamże, z 23 lutego 1942 (Rok III), nr 334, s. 4; *Bakcyle niemieckiego rozkładu*, tamże, z 25 lutego 1942 (Rok III), nr 335, s. 4; *Mordem i rabunkiem znaczy Hitler swój pochód na wschód*, tamże, z 7 kwietnia 1942 (Rok III), nr 349, s. 3–4; *Nietzsche a Niemcy*, tamże, z 9 kwietnia 1942 (Rok III), nr 350, s. 3–4.

⁴² *Krzyżacy...*, s. 5; *Dokumenty mówią...*, s. 3; *Walka o polską młodzież*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 12 stycznia 1942 (Rok III), nr 316, s. 3.

⁴³ *Polska wojna „totalna”*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 25 lutego 1942 (Rok III), nr 335, s. 3.

⁴⁴ *Nietzsche a Niemcy...*, s. 3.

⁴⁵ *Różne i aktualne*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 22 grudnia 1941 (Rok II), nr 307, s. 3.

⁴⁶ *Stanisławowski występ...*, s. 4.

⁴⁷ *Polityczne tło mordu warszawskiego*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 18 marca 1942 (Rok III), nr 342, s. 3.

⁴⁸ *Sowiecka dywersja w Lubelskim*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 3–6 kwietnia 1942 (Rok III), nr 347, s. 4.

stosunków płciowych dla „poprawy rasy nordyckiej”. Podawano, że dziewczęta najprawdopodobniej „powiększą kadry «kobiet dla armii»”⁴⁹.

Akcentowano, że trwająca trzeci rok okupacja potwierdziła słusność prowadzenia wojny z każdym Niemcem⁵⁰. Uznano, że nie tylko zwolennicy reżimu hitlerowskiego są wrogami Polaków: „Barbarzyńskimi były Niemcy — Fryderyka Wielkiego, Niemcy Bismarcka, są nimi Niemcy — dzisiejsze”⁵¹. Konkludowano: „Hitler nie jest jeden. Jest ich tylu — ilu Rzesza liczy Niemców”⁵². Tym samym, przynajmniej w znaczeniu moralnym, wszyscy Niemcy powinni odpowiadać za okrucieństwa, jakich dopuszczali się w latach II wojny światowej⁵³. Za zbrodnie zdrady stanu ukarani mieli zostać przywódcy mniejszości niemieckiej w Polsce⁵⁴.

Podkreślano legalność władz polskich na uchodźstwie, przyglądając się ich organizacji i prowadzonym pracom. Odnotowywano zmiany personalne, informowano o licznych podróżach dyplomatycznych, wynikach przeprowadzonych rozmów, komentowano podejmowane działania. Podano, że Ministerstwo Informacji i Dokumentacji rządu polskiego na emigracji wydało „Czarną Księgę”, w której przedstawione zostały okrucieństwa popełnione przez Niemców w Polsce, zilustrowane fotografiami. Na czele listy niemieckich urzędników okupacyjnych popełniających zbrodnie na ziemiach polskich znalazł się generalny gubernator Hans Frank i gubernator dystryktu warszawskiego Ludwig Fischer⁵⁵.

Dużo uwagi poświęcono wizytom składanym przez premiera Władysława Sikorskiego, zwłaszcza w Związku Radzieckim od chwili podpisania układu z 30 lipca 1941 r. Pozytywnie odebrano zawarcie porozumienia polsko-radzieckiego wznowiającego stosunki dyplomatyczne, zerwane 17 września 1939 r. po wkroczeniu Rosjan na tereny wschodnie Polski. Przedstawiano korzyści płynące z zawartego aktu: wspólna walka z III Rzeszą w ramach antyhitlerowskiej koalicji, anulowanie traktatu niemiecko-radzieckiego z sierpnia 1939 r., zgoda na organizowanie pod rodzimym dowództwem armii polskiej w ZSRR, amnestia dla obywateli polskich przesiedlonych w głąb Związku Radzieckiego oraz wywiezionych do więzień i obozów pracy przymusowej. Dostrzegano słabości układu, ale uznano, iż pozytywne przeważały.

⁴⁹ *Pomysły degeneratów*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 9 lutego 1942 (Rok III), nr 328, s. 4.

⁵⁰ 1941–1942, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 31 grudnia 1941–1 stycznia 1942 (Rok III), nr 311, s. 1.

⁵¹ *Prowadzimy wojnę z każdym Niemcem...*, s. 3.

⁵² Tamże, s. 4. Dodawano: „Herder był jeden w dziejach Niemiec; jeżeli żyją wśród Niemców jacyś zwolennicy jego idei ludzkich dla wszystkich ludów — to szukać by ich trzeba za murami obozów koncentracyjnych”.

⁵³ *Rola katolików niemieckich w hitlerowskiej Rzeszy...*, s. 3.

⁵⁴ *Na wieczną hańbę narodu niemieckiego!...*, s. 4.

⁵⁵ *Różne i aktualne*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 31 stycznia 1942 (Rok III), nr 324, s. 3; *Rejestracja zbrodni niemieckich*, tamże, z 14 lutego 1942 (Rok III), nr 330, s. 4; *Wiadomości ze świata. Polska*, tamże, z 17 stycznia 1942 (Rok III), nr 318, s. 2.

Odnotowano, że deklarację Józefa Stalina — złożoną podczas uroczystego bankietu na Kremlu — wydanego na cześć gen. Sikorskiego, kończyły słowa: „[...] po tej wojnie Polska będzie większą i silniejszą niż kiedykolwiek, co leży w interesie Rosji, bowiem tylko silna i potężna Polska, żyjąca w serdecznych stosunkach z Rosją, potrafi zapewnić Europie tak upragniony pokój”⁵⁶.

Pod koniec stycznia 1942 r. przypomniano, że rządy Polski i Czechosłowacji podpisały akt dotyczący przyszłej konfederacji (federacji), potwierdzając zgodę na prowadzenie wspólnej polityki zagranicznej, obronnej (jednolite dowództwo na wypadek wojny), gospodarczej. Przyszły związek gwarantowałby obywatelom obu państw wolności osobiste, możliwość sprawowania wszelkich urzędów, swobodę poruszania się zarobkowego oraz zniesienie paszportów i wiz⁵⁷. Trzonem szerszego organizmu polityczno-gospodarczego miały być Polska i Czechosłowacja, zaś członkami: Węgry, Rumunia, Jugosławia i Litwa. Blok ten dysponowałby dużymi możliwościami gospodarczymi i potężną siłą militarną⁵⁸.

Na początku lutego 1942 r. zamieszczono komunikat o rozmowach gen. Władysława Sikorskiego z premierem Winstonem Churchillem, podczas których dokonano przeglądu aktualnej sytuacji wojennej⁵⁹. Stany Zjednoczone, Wielka Brytania, ZSRR i Polska miały stworzyć podwaliny pod bezpieczny powojenny ład społeczno-polityczny, w którym każdy naród znajdzie możliwość swobodnego rozwoju⁶⁰.

W marcu 1942 r. zajmowano się podróżą premiera Władysława Sikorskiego do Montrealu, skąd udawał się do Waszyngtonu na narady z prezydentem Franklinem Delano Rooseveltem. Następnie miał odbyć konferencję z premierem Kanady⁶¹. Po powrocie — jak poinformowano — premier gościł w pierwszym korpusie polskiej armii w Szkocji⁶².

Dużą wagę przywiązywano do przemówienia premiera Władysława Sikorskiego z lutego 1942 r., wygłoszonego na posiedzeniu Rady Narodowej⁶³. Zaakcentowano

⁵⁶ *Wiadomości ze świata. Polska*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 15 grudnia 1941 (Rok II), nr 304, s. 2.

⁵⁷ *Wiadomości ze świata. Polska*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 24 stycznia 1942 (Rok III), nr 321, s. 2.

⁵⁸ *Współpraca polsko-czeska...*, s. 4.

⁵⁹ *Wiadomości ze świata. Polska*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 2 lutego 1942 (Rok III), nr 325, s. 2.

⁶⁰ *Wiadomości ze świata. Polska*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 28 lutego 1942 (Rok III), nr 336, s. 2.

⁶¹ *Wiadomości ze świata. Polska*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 23 marca 1942 (Rok III), nr 344, s. 2; z 25 marca 1942 (Rok III), nr 345, s. 1–2; z 3–6 kwietnia 1942 (Rok III), nr 347, s. 5.

⁶² *Wiadomości ze świata. Polska*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 9 kwietnia 1942 (Rok III), nr 350, s. 2.

⁶³ Władysław Sikorski w oświadczeniu z 24 lutego 1942 r. ponownie zadeklarował wolę tworzenia demokratycznego ustroju w powojennej Polsce. Por. M. Śliwa, *Demokracja polska. Idee — ludzie — dzieje*, Warszawa 2010, s. 196.

najważniejsze punkty deklaracji programowej Rady Ministrów RP na uchodźstwie: powojenna Polska będzie „stała na gruncie kultury i etyki chrześcijańskiej”, przybierze kształt republiki demokratycznej, bez względu na narodowość i wyznanie wszyscy obywatele posiadać będą równe prawa i równe obowiązki, suweren — naród zdecydować o ustroju społeczno-politycznym, wybierając w głosowaniu powszechnym, równym, bezpośrednim i tajnym swoje przedstawicielstwo, władza ustawodawcza i rząd dbać będą o podniesienie poziomu życia obywateli i opracowanie oraz przeprowadzenie reform (m.in. reformy rolnej), podjęte zostaną działania mające na celu upowszechnienie dóbr kultury⁶⁴. Deklarację ideowo-polityczną rządu polskiego na emigracji oceniano bardzo pozytywnie, jako: „jasną i uczciwą, mądrą i szlachetną”⁶⁵.

Przy projektowaniu powojennego ustroju nie zawsze konkretyzowano prezentowane wyobrażenia. Czasami używano ogólnych sformułowań, wykorzystując m.in. hasła, slogany i aforyzmy, np. „Polska skazana jest na wielkość”. Odnosząc się do czynników geograficznych, braku naturalnych granic, charakteru ościennych krajów wykazywano, że stanowi ona swego rodzaju „poligon dwu potęg imperialistycznych z Zachodu i Wschodu”⁶⁶. W takich uwarunkowaniach nie było miejsca dla państwa słabego. Polska mogła istnieć jedynie jako państwo rozległe terytorialnie, silne gospodarczo, sprawnie rządzone, sprawiedliwie traktujące wszystkie narodowości. Konsekwencją tego miało być uznanie dogmatu podporządkowującego postulatowi terytorialnemu wszystkie inne aspiracje i dążenia⁶⁷.

Szczególnie mocno zaznaczano, że przyszła Polska nie może być mniejsza terytorialnie niż w okresie międzywojennym. Oczekiwano, iż jako kraj zwycięski uzyska dodatkowy obszar, kosztem pokonanych Niemiec⁶⁸. Granicami mogącymi gwarantować bezpieczeństwo i swobodny rozwój obywateli (używano sformułowania: „swobodny rozwój wielkiego narodu polskiego”) były: granica wschodnia wyznaczona traktatem ryskim, przesunięta na korzyść Polski, wyprostowana i skrócona granica zachodnia, granica południowa w zachowanym kształcie przedwojennym⁶⁹. Zdawano sobie jednak sprawę z tego, że o ich wytyczeniu decydować będzie nie tylko postawa narodu, ale przede wszystkim polityka aliantów⁷⁰.

⁶⁴ *Wiadomości ze świata. Polska*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 25 lutego 1942 (Rok III), nr 335, s. 2.

⁶⁵ „*Nic o nas — bez nas*”, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 2 marca 1942 (Rok III), nr 337, s. 3–4.

⁶⁶ „*Polska skazana jest na wielkość*”..., s. 1.

⁶⁷ Uzupełniano: „Nie możemy z obecnej wojny wyjść duchem mniejsi, nie możemy poprzestać na status quo ante, gdyż rok 1939 wykazał zupełną wadliwość ustrojową i obronną”.

⁶⁸ *Rozkaz narodowy*..., s. 3.

⁶⁹ Zbieżne z postulatami zawartymi w uchwale Rady Narodowej RP z 2 grudnia 1942 r. Por. *Prawdziwa historia Polaków. Ilustrowane wypisy źródłowe 1939–1945*, opracowali D. Baliszewski, A.K. Kunert, t. 1: 1939–1942, Warszawa 1999, s. 740.

⁷⁰ Por. J. C i h o c k i, *Stronictwo Demokratyczne wobec granic Polski w latach 1939–1944 (w świetle prasy)*, „Zeszyty Historyczno-Polityczne Stronictwa Demokratycznego” 1978, z. 4 (19), s. 86–99.

W połowie marca 1942 r., powołując się na nieoficjalne doniesienia „Timesa”, podano, że w Londynie odbyło się spotkanie ministrów spraw zagranicznych krajów okupowanych. Narady dotyczyły ustalenia granic w powojennej Europie. Odbyła się dyskusja nad przyszłymi zachodnimi granicami ZSRR. Poinformowano, iż strona radziecka wyraziła gotowość rozwiązania spornych kwestii granicznych na płaszczyźnie wzajemnych uzgodnień⁷¹. Odnotowano, że w prasie brytyjskiej pojawiły się wypowiedzi, zgodnie z którymi granice powojennej Polski powinny zostać wytyczone tak, by jej obywatele mogli bezpiecznie i swobodnie rozwijać się. Miały zostać włączone Prusy Wschodnie i cały Górny Śląsk⁷². Niezbędne było uzyskanie szerokiego i niezagrażonego dostępu do morza⁷³. Opowiadano się za znalezieniem sposobów trwałego związania z przyszłym państwem słowiańskich mniejszości narodowych, które znajdą się na terytorium przyszłej Rzeczypospolitej. Apelowano: „Musimy dawną tolerancję w okresie jagiellońskim odrodzić w głębokiej i rzetelnej demokracji”⁷⁴. Mniejszość niemiecka miała opuścić powojenny kraj.

Zauważono, że wicepremier Stanisław Mikołajczyk na konferencji rolniczej aliantów w Londynie zapowiedział, że polskie rolnictwo odbudowane będzie na „zdrowych podstawach”, w oparciu o przeprowadzoną reformę rolną⁷⁵. Podkreślano, że konieczne będzie wyegzekwowanie odszkodowań od Niemców oraz pomoc gospodarcza mocarstw zachodnich.

Projekty zmian w powojennej oświacie były eksponowane rzadko. Lata 1941–1942 nie sprzyjały jeszcze wykrystalizowaniu szczegółowych propozycji. Zdominowała je inna problematyka, ale jednoznacznie opowiadano się za powszechnym dostępem do szkół wszystkich szczebli. Wyraźnie artykułowano potrzebę demokratyzacji oświaty, ze wskazaniem przestrzegania obowiązku szkolnego i bezpłatności edukacji na różnych poziomach. Zdawano sobie sprawę z trudności związanych z przebudową systemu oświaty, pisząc:

Błędne jest mniemanie, że nazajutrz po zrzuceniu okupacji [...] „bezboleśnie” w ciągu... kilku godzin [...] uruchomione zostaną wszystkie szkoły wedle programu z 1 września 1939! Trzeba będzie zadowolić się ulepszeniem tego, co już teraz mamy [...], a dopiero stopniowo odbudowywać się będzie, a raczej wznosić gmach nowego polskiego szkolnictwa, opartego na wielu dobrych i przykrych doświadczeniach⁷⁶.

⁷¹ *Wiadomości ze świata. Polska*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 14 marca 1942 (Rok III), nr 340, s. 2.

⁷² *Prasa angielska o Polsce*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 9 lutego 1942 (Rok III), nr 328, s. 3.

⁷³ *Wiadomości ze świata. Anglia...*, s. 4.

⁷⁴ „*Polska skazana jest na wielkość*”..., s. 2.

⁷⁵ *Wiadomości ze świata. Anglia*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 21 marca 1942 (Rok III), nr 343, s. 2.

⁷⁶ *Walka o polską młodzież*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 12 stycznia 1942 (Rok III), nr 316, s. 4.

Zastanawiając się kiedy i według jakiego scenariusza zakończy się wojna, przewidywano, że powtórzy się historia 1918 roku. Nadejść miało całkowite wyczerpanie obu przeciwników⁷⁷. Za oczywiste uznano, że Niemcy i Związek Radziecki nie były predestynowane do przeprowadzenia w Europie Środkowo-Wschodniej.

„Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” było pismem interesującym w konspiracyjnym dorobku prasowym Stronnictwa Demokratycznego „Prostokąt” w Krakowie. Przeprowadzona analiza wykazała, że ze względu na poruszaną w nim problematykę, nie tylko wojenno-okupacyjną, choć ona dominowała, ale również dotyczącą przyszłości państwa, można je traktować jako źródło do badań zarówno dziejów prasy okresu II wojny światowej, jak i roli, jaką odgrywała w popularyzowaniu założeń programowych wydawcy. Widać wyraźnie, że Stronnictwo Demokratyczne „Prostokąt” już w latach 1941–1942 wyznaczyło swoim publikacjom prasowym realizację nie tylko funkcji informacyjnych. Komunikaty wojenno-okupacyjne ze świata i z kraju wówczas przeważały, ale upowszechniano także zagadnienia związane z wizją ustrojową⁷⁸. Powojenna demokratyczna Polska, o systemie parlamentarnym, dająca równouprawnienie mniejszościom narodowym, zapewniająca obywatelom bezpieczeństwo zewnętrzne i wewnętrzne oraz szeroki katalog praw i wolności, realizująca w sferze ekonomicznej zasadę sprawiedliwości społecznej, współpracująca z Czechosłowacją i innymi członkami konfederacji (federacji), miała zapewnić ład środkoeuropejski, jako czynnik stabilizujący, „ostoja pokoju”, gwarant realizacji etyki chrześcijańskiej, „wielka twierdza kultury i ognisko siły gospodarczej”⁷⁹.

Bibliografia

Prasa konspiracyjna

„Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” (1941–1942)

Bibliografie i katalogi prasy konspiracyjnej

Centralny katalog polskiej prasy konspiracyjnej 1939–1945, oprac. L. Dobroszycki przy współudziale W. Kiedrzyńskiej pod kier. nauk. S. Płoskiego, Warszawa 1962.

Cieślakiewicz J., Falkowska H., Paczkowski A., *Polska prasa konspiracyjna (1939–1945) i Powstania Warszawskiego w zbiorach Biblioteki Narodowej. Katalog*, Warszawa 1984.

Jarowiecki J., *Katalog krakowskiej prasy konspiracyjnej 1939–1945*, Kraków 1978.

⁷⁷ *Polskę uwolni własny czyn zbrojny*, „Jutro Polski. Biuletyn Informacyjny” z 18 lutego 1942 (Rok III), nr 332, s. 3–4.

⁷⁸ *Bliżej — niż dalej — końca...*, s. 4.

⁷⁹ „*Polska skazana jest na wielkość*”..., s. 2.

- Jarowiecki J., *Katalog krakowskiej prasy konspiracyjnej ukazującej się w latach okupacji hitlerowskiej 1939–1945*, [w:] J. Jarowiecki, *Konspiracyjna prasa w Krakowie w latach okupacji hitlerowskiej 1939–1945*, Kraków 1980.
- Jarowiecki J., Wójcik E., *Polska prasa konspiracyjna (1939–1945) i Powstania Warszawskiego w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej. Katalog*, Kraków 1993.
- Jarowiecki J., Wójcik E., Wrona G., *Bibliografia opracowań prasy ukazującej się w Polsce w latach 1939–1945. Cz. I: Publikacje z lat 1944–1981*, Kraków 1992.
- Jarowiecki J., Wójcik E., Wrona G., *Bibliografia opracowań prasy ukazującej się w Polsce w latach 1939–1945. Cz. II: Publikacje z lat 1981–1997*, Kraków 1999.
- Lerska H., *Zaczątek bibliografii druków Polski Podziemnej pod okupacją 1939–1944*, „Kultura” (Paryż) 1949, nr 15.
- Mroczkowski W., Nowosad-Łaptiew H., *Polska prasa konspiracyjna 1939–1945. Prasa Powstania Warszawskiego 1944. Katalog*, Warszawa 1979.
- Wykaz prasy konspiracyjnej wychodzącej w Krakowie w okresie okupacji 1939–1945*, [w:] T. Wroński, *Kronika okupowanego Krakowa*, Kraków 1974.

Relacje i wspomnienia

- Arczyński M., *Z dziejów prasy konspiracyjnej Stronnictwa Demokratycznego w Krakowie (1939–1945)*, „Zeszyty Historyczno-Polityczne Stronnictwa Demokratycznego” 1973, z. 9.
- Arczyński M., *Z dziejów prasy konspiracyjnej w Krakowie 1939–1945 (Fragmenty wspomnień)*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1973, nr 1 (55).
- Kulesza E., *Stronnictwo Demokratyczne w okresie okupacji (Fragmenty)*, „Zeszyty Historyczno-Polityczne Stronnictwa Demokratycznego” 1980, z. 3 (26).
- Moczarski K., *Notatki o działalności SD w okresie okupacji (materiał wstępny „surowcowy”)*, „Zeszyty Historyczno-Polityczne Stronnictwa Demokratycznego” 1980, z. 2 (25).
- Nosarzewska M., *Stronnictwo Demokratyczne w Krakowie w latach okupacji 1939–1945*, b.r., b.m. [Kraków 1978].
- Pług-Piętowski J., *Stronnictwo Demokratyczne w czasie okupacji (odłam: Stronnictwo Polskiej Demokracji)*, „Zeszyty Historyczno-Polityczne Stronnictwa Demokratycznego” 1968, z. 4.

Opracowania

- Cichocki J., *Stronnictwo Demokratyczne wobec granic Polski w latach 1939–1944 (w świetle prasy)*, „Zeszyty Historyczno-Polityczne Stronnictwa Demokratycznego” 1978, z. 4 (19).
- Fogelzang-Adler E., *„Dziennik Polski” (1940–1945) wobec zagadnień niemieckich*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2009, z. 1 (23).
- Fogelzang-Adler E., *Działalność konspiracyjna Stronnictwa Demokratycznego (1939–1945)*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Folia 17. Studia Historica II” 2003.
- Fogelzang-Adler E., *Problem granic powojennego państwa polskiego w publikacjach Stronnictwa Demokratycznego w Krakowie w latach 1940–1945*, „Krakowskie Studia Małopolskie” 2002, nr 6.

- Fogelzang-Adler E., *Program narodowościowy Stronnictwa Demokratycznego w świetle krakowskiej prasy konspiracyjnej 1940–1945*, „Krakowskie Studia Małopolskie” 2003, nr 7.
- Fogelzang-Adler E., *Stosunki polsko-radzieckie na lamach „Dziennika Polskiego” (1940–1945)*, „Rocznik Wschodni” 2004, nr 10.
- Fogelzang-Adler E., *Stronnictwo Demokratyczne w Krakowie w latach 1939–1944*, „Krakowskie Studia Małopolskie” 2001, nr 5.
- Gałęzowski M., *Ugrupowania polityczne Polskiego Państwa Podziemnego poza koalicją rządzącą. Kilka postulatów badawczych*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2017, nr 2 (57).
- Ignatowicz A., *Tylko świny siedzą w kinie. Prasa, literatura i satyra podziemna, Historia Polskiego Państwa Podziemnego. Polska Walcząca*, t. 26, Warszawa 2016.
- Jarowiecki J., *Konspiracyjna prasa w Krakowie w latach okupacji hitlerowskiej 1939–1945*, Kraków 1980.
- Jarowiecki J., *Krakowski „Dziennik Polski” (1940–1945) na tle konspiracyjnej prasy Stronnictwa Demokratycznego i Stronnictwa Polskiej Demokracji w okresie okupacji niemieckiej*, [w:] J. Jarowiecki, *Z badań nad polską prasą konspiracyjną w latach 1939–1945*, Wrocław 2013.
- Jarowiecki J., *Prasa w Polsce w latach 1939–1945*, [w:] *Historia prasy polskiej*, t. IV, red. J. Łojek, Warszawa 1980.
- Kroll B., *Rada Główna Opiekuńcza 1939–1945*, Warszawa 1985.
- Kucia J., *Dyskusja o krakowskiej prasie konspiracyjnej 1939–1945*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1973, nr 1 (55).
- Kucia J., *Krakowska prasa konspiracyjna 1939–1945*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1969, nr 2.
- Lewandowska S., *Polska konspiracyjna prasa informacyjno-polityczna 1939–1945*, Warszawa 1982.
- Lewandowska S., *Prasa konspiracyjna Stronnictwa Demokratycznego w latach okupacji hitlerowskiej*, „Zeszyty Historyczno-Polityczne Stronnictwa Demokratycznego” 1981, z. 1 (28).
- Marzec-Styrna I., *Działalność Klubu Demokratycznego i Stronnictwa Demokratycznego w Krakowie w latach 1937–1945*, [w:] *Geneza Klubów Demokratycznych i Stronnictwa Demokratycznego na Ziemi Krakowskiej*, red. R. Holly, Warszawa 1978.
- Ponczek E., *Ruch Młodej Demokracji o przyszłej Polsce (1943–1944)*, „Łódzkie Zeszyty Historyczne” 1983, z. 2.
- Prawdziwa historia Polaków. Ilustrowane wypisy źródłowe 1939–1945*, opracowali D. Baliszewski, A.K. Kunert, t. 1: 1939–1942, Warszawa 1999.
- Przybysz K., *Partie polityczne Polski Podziemnej 1939–1945*, Warszawa 2006.
- Przybysz K., *Polska myśl polityczna 1939–1945. Zarys problematyki*, Warszawa 2000.
- Śliwa M., *Demokracja polska. Idee — ludzie — dzieje*, Warszawa 2010.
- Wosiński H., *Stronnictwo Demokratyczne w latach II wojny światowej*, Warszawa 1980.